Zaloda: auxiliara linguo da nekonocato

*autoro: **Gonçalo Neves***
(gneves64@gmail.com)
linguo: Ido

Kelka tempo ante nun me recevis surprizanta mesajo de nekonocato, qua signatis per la nomo *Abelardo Moro*. La mesajo, en tote korekta Ido, koncernis nova auxiliara linguo, kompozata da mea korespondanto ja de plu kam kin yari. Segun l'autoro, *Zaloda*, la nomo dil projeto, esas mixuro ek du vorti: **zamin** («Tero»), del Persiana زمين, e **valoda** («linguo»), de la Latva. Do la nomo signifikas ulo simila a «linguo di/de Tero», forsan analoge a, o sub influo da, *Lingwa de Planeta*.

Pri l'autoro ipsa me savas preske nulo. Quankam depos ta unesma kontakto me korespondas sat ofte kun lu, til nun il revelis nek sua profesiono nek mem sua nacionaleso, malgre mea insistanta questioni. Me saveskis nur ke il esas experta interlinguisto habitanta Mexikia ja de sat longa tempo. Segun la nomo, il povus esar Italiano tam bone kam Hispano o mem *Kataluno, nam *moro* signifikas «*mauro» en la tri frata lingui. Homi de mea generaciono (me naskis en 1964) probable memoras la nomo di Aldo Moro, Italiana politikisto, membro dil partiso Kristana Demokratio ed olima chef-ministro, qua kidnapesis en 1978 dal terorista organizuro Reda Brigadi ed asasinesis pos 55 dii de kaptiteso. Kad *Abelardo Moro* esas nura pseudonimo, per qua la linguifero vizas homajar l'olima martiro? Me ne savas. Pluse, hazardale o ne, *moro* esas anke la nomo di *Nijer-Konga linguo parolata en Sudan. Ka anke to esas signifikiva? Me ne savas.

Abelardo studiis plura auxiliara lingui e ja de longe praktikas precipue tri de li (Ido, Esperanto ed Interlingua). Quankam ica tri lingui multe plezas a lu, il interesesas anke pri *panglosi, t.e. pri auxiliara lingui qui cherpas sua materiaro ne nur del kustumala fonti Latina, Romanal, Slava e Germanal, ma anke de altra origini, de omna kontinenti. Il do analizis plura panglosi. Inter olci, Pandunia e LdP maxim plezas a lu, precipue la unesma, ma il ne prizas certena principi e detali (exemple, troa akumuleso di monosilabi, eufonio ne sempre priorigata, ecesiva egardo dil Chiniana ed Angla, kelka gramatikal traiti ya bone injeniita ma nenatural e komplikanta), do il rezolvis facar sua propra explori e probi sur la feldo panglosa. Il advere aspiris trovar ulsorta "panglosa Interlingua", nome, pangloso en qua ne nur la radiki, ma anke la tota gramatiko, quankam cherpita de plura fonti, esus senecepte natural, do linguo, en qua l'interveno dal autoro — o plu bone, kompilero — esus minima, ed en qua mem irga eventual subtilajo gramatikal — ulafoye necesa, pro la komplexeso dil idei e nocioni transmisenda — esus frukto ne de habila e ciencoza experti linguifera, ma de spontana developeso en la lingui natural.

Del studii ed experimenti da Abelardo rezultis plura projeti plu o min embrional (Lugima, Basima, Monatal, Mondasprak, Sapil, Wikota), til ke lu abutis a Zaloda, qua stabileskis ed elaboresis dum cirkume kin yari. Por selektar la vortaro il guidis su precipue per yena principi: internacioneso, eufonio, harmonio, klareso, kantebleso, dicernebleso, apteso por poezio e rimifo, regional equilibro e nekonfliktiveso inter radiki (t.e. absoluta manko di homonimi). Internacioneso, evidente, esas tre egardenda en linguo auxiliar, ma en Zaloda ol ne sempre esas infalible priora. Inter plura radiki internaciona, ordinare selektesas la maxim eufonioza e la maxim komoda. Kaze ke nula internaciona radiko esas sat eufonioza, lore selektesas radiko min internaciona o mem neinternaciona. Tala procedo posibligas la existo, en Zaloda, di radiki de "mikra" o "min granda" lingui, de Amerika, Afrika, Azia e mem Oceania, qui tote ne havus plaso en Zaloda se on egardus nur l'internacioneso, exemple: **mutima**, «kordio», tre bela vorto de Luganda, linguo parolata da c. 5 milion homi en Uganda, e **modimo**, «deo», de Sesotho, linguo parolata da c. 13 milion homi en Lesoto e Sud-Afrika. En certena kazi selektesas ne un ma plura radiki, qui divenas perfekta sinonimi, exemple, **apelsin** e **portokal**, «oranjo», ambi internaciona (anke la radiko **oranje** existas en Zaloda, ma nur por la konocata koloro, segun l'exemplo di plura lingui). En altra kazi selektesas mem plura vorti ne kom perfekta sinonimi, ma kom vorti (tre) simil-senca e havanta single sua partikulara nuanco (exemple, por «bestio» existas en Zaloda adminime sep tala vorti).

Altra principo quan Abelardo enuncis a me esas la t.n. «grupala kohero». To signifikas ke vorti apartenanta al sama semantikala grupo prefere havez komun origino (de lingui parenta o mem del sama linguo): exemple, en Zaloda omna nombro-vorti esas Romanal e preske omna personal pronomi esas Indoneziana. Anke l'antonimi, kande posibla, sequas tal principo.

Abelardo dicernas «regional internacioneso» de «mondal internacioneso». Exemple, segun lu, *safar(i)* esus bona kandidato por expresar la nociono «voyajo/voyajar» (quale en LdP e Pandunia), ma *quoniam ica internaciona radiko aquiris partikulara nuanco en multa lingui en la tota mondo, esas preferinda rezervar ol por indikar nur ta partikulara nuanco ma ne la generala koncepto. Pro la sama motivo, la radiko *guru* prefere expresez la partikulara nociono quan ol aquiris internacione («spiritala maestro»), ma ne la generala senco «docero», por qua on prefere serchez altra radiko. Analoge, *lima* esus bona kandidato por «kin» (quale en Noxilo), ma ica radiko prefere rezervesez pro indikar la chefurbo di Peru.

Koram varianti dil sama internaciona radiko, Abelardo ordinare preferas formo ne-monosilaba e finanta per vokalo. Pro to Zaloda havas **banana** (quale Ldp) vice *banan* (quale Pandunia), **domu** (del Sardiniana), vice *dom* (quale Tceqli, Pandunia e LdP), **treno** (del Italiana e Greka), vice *tren* (quale Pandunia e LdP), **supa** (del *Kroata, *Bulgara e *Rumana) vice *sup* (quale LdP), edc.

Primum non deturpare, «unesme ne deformar», yen la moto quan Abelardo judikas kom observenda lor selekto di radiki. To signifikas ke en Zaloda ne existas vorti inventita o mutilita pro komodeso. Li omna esas tal qual en la fonto-lingui, kun exakte la sama pronunco e, multafoye, anke la sama ortografio. Exemple, **buku**, «libro», ne esas adapturo o deformuro del Angla *book*, nam ol existas tal qual en la Indoneziana ed altra *Austroneziana lingui (del Nederlandana *boek*), same kam en Chichewa (del Angla). En tre poka kazi Abelardo tamen preferis formi «mezal» inter du lingui, nam «tal-quala-vorti», segun lu, esus min eufonioza, min internaciona o min rikonocebla, exemple: **rosinol**, «naktigalo», de la Franca *rossignol* e Portugalana *rouxinol*; **nokla**, «fingro-artiko», del Italiana *nocca* ed Angla *knuckle*; **yesil**, «verda», del Turka *yeşil* e *Kazaka жасыл.

Yen, exemple, la prego «Patro nia» en Zaloda, kun suba vortopa (do ne tre eleganta!) Ido-tradukuro:

Padar kami som ada ni surga,
patro ni(a) qua trovesas ye (la) cielo
Mugi nama kamu dikudusin.
povez-eventar-ke nomo tu(a) santigesas
Mugi rajakunta kamu hamuy.
povez-eventar-ke regno tu(a) venas
Mugi volya kamu digawin
povez-eventar-ke volo tu(a) facesas
Ni zamin seperti ni surga.
ye (la) tero same-kam ye (la) cielo
Mugi kami gawna rezeki kami elke dina
povez-eventar-ke ni recevas (la) entratenivo ni(a) (di) singla dio
Dan chafi kosa kami ba,
e pardonar ofenso ni(a) ez
Seperti kami chafi pekosa kami.
same-kam ni pardonas ofensero ni(a)
Noli vodi kami ke dalam goda,
ne-volez duktar ni ad-internajo (di) tento
Tapi librekan kami dari zoypa ba.
ma liberigar ni de (lo) mala ez

La supera texto konsistas ek 33 vorti e 38 morfemi de 22 lingui. Ek olci, 17 (c. 45%) esas Indoneziana (**ada**, **dalam**, **dan**, **dari**, **di**, **goda**, **kami**, **kamu**, **kan**, **kudus**, **nama**, **pe**, **raja**, **rezeki**, **seperti**, **surga**, **tapi**). La ceteri venas de la sequanta lingui: *Afrikansa (**elke**), Betawi (**in**), Cheka (**ke**), Chichewa (**zoypa**), Chiniana (**ba**), Finlandana (**kunta**), Hispana (**libre**), Javana (**mugi**), Kannada (**dina**), *Kechua (**hamuy**), Kroata (**vodi**), Latina (**noli**), *Lituana (**gawna**), Persiana (**zamin**), *Slovena (**volya**), Somali (**chafi**), Sueda (**som**), Swahili (**kosa**), Tagalog (**gawin**), Tajik (**padar**), Yoruba (**ni**).

Segun Abelardo, la generala vortaro di Zaloda devenas de plu kam 100 lingui, inter qui l'Indoneziana esas klare preponderanta (c. 18%), sequata dal Hispana (c. 5%) e da mikra grupi kun single c. 4% (Turka, Japoniana, Polona), c. 3% (Kroata, Araba, Latina, Italiana) e c. 2% (Rumana, Greka, Cheka, Hindi, Persiana, Chiniana, Tagalog). Il argumentas ke ulgrada prepondero (ma ne dominaco!) da determinita fonto-linguo o linguaro esas dezirinda, por ke l'auxiliara linguo havez ulsorta «korpo, limfo e spirito». Luaopinione, l'Indoneziana/Malaya esas tre apta kandidato por ta rolo, nam olua morfemi esas nevariiva e sengenra e, maxim-granda-parte, sensexua, bone dicernebla, facile pronuncebla e harmonioza segun sua kombino ek vokali e konsonanti. Pluse, olua vortaro prizentas agreabla equilibro ek fonti Austroneziana, Sanskrita, Europana, Persian ed Araba

Do me tre kurioze expektas plua developeso di Zaloda!

